

Gyöngyösy László:
PÓSA LAJOS ÉLETRAJZA *
– AZ ÉN ÚJSÁGOM –

Nálunk ifjúsági lapirodalom csak a szabadságharc után keletkezett. Úttörői: *Remallay Gusztáv, Boros Mihály, Dienes Lajos, Lukács Pál, Horkai bácsi*, a máramarosi líceum tanára és *Szabó Richárd* voltak. Az ő szövetségük indította meg 1859-ben Szabó Richárd szerkesztésében *A gyermekbarát* című újságot. Ez a vállalat jobbra idegen emlőkön nevelkedett, bár Dienes Lajos és Horkai bácsi írtak bele szép, eredeti verseket is, Dienes valamennyi kortársát felülmúlta kevés, de kitűnő meséivel. E két költő válogatott munkáinak összegyűjtése ma is nagy hasznára válnék ifjúsági irodalmunknak. Időközben a szerkesztést *Aszódy Mihály* és *Csengey Gusztáv* vállalták „a kiadó felelőssége mellett”, de a közönség pártfogása nagyon gyér volt, s bár Csengey Gusztáv határozott költői tehetsége itt bontogatta szárnyait, a lap tartalmilag egyre süllyedt és 1867-ben meg is szűnt.

Sok tétova ingadozás közt csak *Dolinay Gyula* a *Kis Lap* után következett *Hasznos Mulattató*-ja és *Ágai Adolf, Forgó bácsi Kis Lapja* maradt meg hosszabb ideig a közönség pártfogásában. Forgó bácsi irodalmi színvonalra törekedett, de versei, prózája teljesen idegen forrásokból táplálkoztak. A *Hasznos Mulattató* eleinte a *Kis Lap* és a *Kis Újság* külföldi képeit és közleményeit melegítette fel. De ilyen szerkesztői élelmesség után később javulni kezdett, iparkodott elvéteve jelesebb költemények közlésére, jobb elbeszélései is akadtak. Másik vállalata, *A Leányok Lapja* is mélyebb gyökeret vert. Dolinay Gyulának mindenestre érdeme, hogy népiskolai ifjúsági iratok és könyvtárak beszerzésére buzdított. Ezek alapját az ő buzgólkodása vetette meg.

De így is kezdett kialakulni az igazi gyermek és ifjúsági lap körvonala. Jeles gyermekversek már vannak, ha kevés számmal is. A hazai történet népszerűsítése elkezdődik, ha kedély, melegség nem is mutatkozik e kísérletekben. Az ismeretterjesztő közlemények fontosságát is felismerik, bár idegenszerű átdolgozások ezek. Kezdi az elbeszélő műveket is az ifjúság részére, s már akad köztük egy pár kitűnő mű is. Az út meg van törve az eredeti, igazi tehetségek részére.

Ilyen előzmények után még Szegeden írt gyermekversei sikerein felbuzdulva, lakóhelyén Pósa Lajos is megindított egy gyermeklapot. Első száma 1882. június 15.-én jelent meg. *Jó Barát* volt a címe, szerkesztője, kiadója maga a költő volt. A szegedi Somogyi könyvtárban van belőle tizenhét szám. Az első tizenhárom szám Pósa Lajos adománya, a tizennegyedikől a tizenhetedik számig beszerzés. Előfizetési díja öt forint volt évenként, egyes szám ára húsz krajcár. Több szám nem is jelent meg belőle. Az előfizetési felhívás szerint a helybeli és vidéki tanügyi körök sürgetésére indította meg Pósa Lajos a lapot, mert meg van győződve, hogy „e még mindig parlagon heverő tér művelésével szolgálatot tesz a közönségnek”. A lap különben címében hordozza irányát és rendeltetését.

Kitűnően indult meg, ami a szellemieket illeti. De két körülménnyel magában hordta az elmúlás csíráit. Vidéken jelent meg, ahonnan nagyobb elterjedésére nem lehetett számítani. E nagy bajhoz járult a kiállítás silánysága. A Burger-féle nyom-

da állította volna ki, de éppen nem olyan köntösben, mint amilyenben a későbbi *Az Én Ujságom* megjelent. Képei régi naptárakból, német családi lapokból ismert fametszetek voltak. A szöveg versei már sokkal jobbak, még a képmagyarázatok is jelesek. Maga Pósa írta ezeket is az ő könnyed, dallamos verselésével. Legalább két verse van minden számban. Azok a gyermekversei, amelyek már kezdetben népszerűvé tették nevét, már itt megjelentek. Az első hónapban látható örömmel készült a lap; az utolsó számokban, hogy újságírói nyelven szólnak, csupa vágás van. Lapja kimúlása után sokáig már csak lantját pengethette kis közönségének, megajándékozva őket szebbnél-szebb gyermekverseivel.

De az eszme nem halt meg. *Wolfner* József Szegeden prokurátora volt a Traub-féle nyomdavállalatnak. Fölkerült a fővárosba és egyik megalapítója lett a Singer és Wolfner kiadócégnak, így Pósa régi ismerőse volt. Már 1885-ben felmerült a fővárosban alapítandó gyermeklap terve, de csak 1889. december havában öltött az ige testet. December 15.-én megjelent *Az Én Ujságom* első száma, Pósa Lajos beköszöntő versével, amelyben valósággal az ő gyermekded öröme is újongott a kicsinyekkel, akiknek lapja kezükbe került:

Itt van, itt az én ujságom!
Csakhogy itt van, régen várom.
Napkeletről tündér hozta,
Ez aztán a kedves posta!

Tele dallal, tele képpel,
Telistele szép meséssel.
Mese, mese, tarkaszárnyon,
Fogjátok meg, el ne szálljon!

A mutatványszám elküldése után csak úgy dőltek be az előfizetési pénzek, még jóval újév előtt 3500 előfizetője volt. Újév táján már jelentkeztek Singer-Wolfneréknél a közvetítők, akik a lap megvételére ajánlatot tettek, mert a meglevő gyermeklapok előfizetői megcsappantak. Természetesen az alkuból nem lett semmi.

Haláláig lankadatlan szorgalommal, aggódó, érzékeny és páratlan lelkiismeretességgel szerkesztette; szerető gondossága, arany kedélye, szíve-lelke ott ragyogott minden lapon, minden során lankadatlanul buzgólkodott benne haláláig. Legelőször jött a kézirat elolvasása, vizsgáló, kémlelő szemmel. Költői-e, meleg-e, nincsen-e benne olyan valami, ami a gyermek érzékeny, ártatlan lelkét durván érinthetné, akár csak annyi, mint a tükörrre érő lehelet? Ebben a tekintetben nem ismert érzékenységet. Herczeg Ferenc, Jókai Mór egyes kéziratái sem jelenhettek meg ilyen fogyatkozás mellett. Ilyenkor aztán semmiféle fogadkozás nem segíthetett. „Ti, lehet, hogy tudjátok, – szokta volt ilyenkor mondani – de én érzem, nem ide való, s ennek jobban hiszek.” Ez elvéből kifolyólag sorról-sorra vette a kéziratot, ahol ilyen hibát látott, átalakította, a magyarság ellen elkövetett hibákat gyomlálgatta páratlan lelkiismeretességgel. Ez volt a második állomás. Harmadik állomás a kinyomtatott ívek korrektúrája volt. Ezeket még egyszer átnézte a korrektúrák és revíziók alkalmával. E munkája is szorongó lelkiismeretességgel történt. Szemére

is vetették, hogy zsarnoki önkénnyel bánik el a kéziratokkal, de célja nemes volt, akkor is csak benső, hívó szózatának engedelmeskedett.

A tartalom, a beosztás is az ő szerető gondosságára vallott. Isten, haza, szülőszereket, a magyar föld történetének ismertetése, amely a honszeretnek olyan nagy erőssége, mindez gyökeret vert *Az Én Újságomban*. Prózai, verses darabok nevelték a kicsinyeket az istenfélelmében. Maga Pósa igen sok vallásos verset írt a lapjába. A hazaszeretet szent tüzét állandóan élesztette a költő. Árpád, Rákóczi, Kossuth Lajos, a bujdosók, a kurucok, a 48-as honvédek voltak állandó mintaképei, akiktől kis olvasóinak oly sokszor énekelt. A szülei szeretet nemcsak verseiben és elbeszéléseiben vissza-visszatérő szívfelemelő tárgya volt, de átvette a néptől a verses felköszöntőket, formában, tartalomban költőileg megnemesítve. Példája egész írói nemzedéket nevelt. Régi nagy írók: Jókai, Herczeg Ferenc, Gárdonyi Géza írtak lapjába. Egy sereg új írókat vezetett be az irodalomba: Herman Ottónét, Lőrinczy Györgyöt, Móra Ferencet, Lampérth Gézát, Heteyi Gábort, Egri Györgyöt, Tábori Róbertet, Sebők Zsigmondot. Pósa könnyen ömlő, kellemes verselése s mindenek felett gyermeteg lelkének mély érzése és igazi, gondtalan vidámsága háttartalan népszerűséget biztosítottak neki a gyermekseregben. Négyet, ötöt írt egy számban, kettőt majd mindegyikben. Valóságos rajongással emlegették a kicsinyek; a fiúk, leányok egyformán. A lap tartalmi beosztása a haláláig megmaradt. A címképet mindig gondosan kiválogatta, ha telt, vers is van róla a szövegrészben, de nem erőltetve, mert a versnek jónak és költőinek kell lenni, ha nem lehet az, úgy inkább elmaradt. Első versül jött hazafias, vallásos, vagy egyéb ünnepies költemény. Ha nem volt rá alkalom, úgy ezt is mellőzte. Jött helyette a második helyre szánt nagyobb elbeszélés, vagy prózai mese. Verses mese is igen gyakran. Majd második, kisebb vers, különböző tartalommal. Ismeretterjesztő közlemény a magyar földről, a magyar életből. Köszöntők, tréfás apróságok, melynek fő-főmestere Gárdonyi Géza volt. Változatosan kedves, mulattató, Istenhez, hazához emelő könyvek az ő temérdek újság számai a szeretet aranyfényével, lelkesedés vidámságával besugározva. Gyermeknek való aranykönyvek. Érettebbek, felnőttek is örömmel olvassák. Arra is ügyelt, hogyha egyes számai a kicsinyeknek szóltak, mások az érettebb ifjúság kedvére voltak szerkesztve.

Hatása korszakos, művelődéstörténeti jelentősége a nagyok közül való. Irodalomtörténeti fontossága az, hogy azon az igazi magyar nyelven, amivel Arany és Petőfi zengtek, megszólalt a kicsinyek előtt. Amit annyi kísérlet után e nagy szellemeink végigcsináltak irodalmi körökkel együtt, azt Pósa maga végezte el, mert előzőinek hatása csak korlátolt lehetett csekélyszámú költeményeikkel, az utána valók pedig csak követői voltak. Művelődéstörténeti jelentősége pedig az, hogy erre a nyelvre, magyar érzésre tanította a főváros felemás nemzetiségét. Bár előbb kezdhette volna meg apostoli működését, hogy a mai irodalmi nyelv züllésének akadálya lehetett volna. De Pósa nevelő hatása csak ezután fog teljes erejében jelentkezni, mikor az ő harcosai az irodalom terén a közéletben is fellépnek, mint ahogy Szurmay Sándor¹ generális szerint a harcmezőn kivették részüket e nagy világegésben, a magyarság megmentésében.

Nagy hatással volt Pósa Lajosra Petőfi Sándor és Gyulai Pál egynehány gyermekverse. Petőfi Sándor, ha tovább él, bizonyosan megteremtette volna a magyar gyermekköltészetet, mint egy pár e fajta remek költeménye bizonyítja. Van-e igazi költészet a gyermekversekben? Felvetették ezt a kérdést azok, akik az igazi költészet lényegével vagy nem helyesen vagy elfogultsággal foglalkoztak. Ezekkel való vitatkozás teljesen fölösleges. Sőt igazán költői a gyermek kedélyvilágának megnyilatkozása, a pajkosság, a derűs vidámság, szülei iránt érzett szeretete, a gyermek életfelfogása, fájdalmai, apró vagy képzelt bajai, kedvtelései, életének a felnőttektől eltérő módja. Valamint gyermekek mindig lesznek, úgy gyermekekről és a gyermeki kedélyt megkapó költeményeket is mindig fognak írni. Hogy a gyermekirodalom terén sok kontár próbálkozik, az onnan van, mert sokan elhiszik, hogy a gyermekeknek akármi jó, könnyebb nekik írni, mint a kiművelt ízléssel bíró felnőtt olvasóközönségnek. De az irodalom minden ágában nem éppen úgy jelentkeznek a tehetségtelen próbálkozók? Pósa Lajos nem így fogta fel apostoli hivatását. A gyermek lelkének a legtisztább, legnemesebb irodalmat nyújtotta. És az a helyes, mert amit a fejlődő gyermek ilyen alapvetés után szív magába, már előre fel van vértézve még felnőtt korában is a fertőző mérgektől, amelyből legújabb „magyar” irodalmunk bőven nyújt élvezőjének. A régi irodalom is nagyon sok gyermeknek való költeményt mutat fel, csak hogy éles különbséget nem tettek köztük. Ami lényegében fölösleges is, hiszen az igazi költészet e fajában is a felnőttek, kicsinyek egyformán gyönyörködnek. Homérosz Odüsszeiája a legkiválóbb gyermekolvasmányok egyike. A költemény, költemény marad akkor is, ha a kicsinyeknek is tetszik. A különbség csak éppen annyi, hogy a gyermek érzélemvilágához közelebb álló művekhez húz, ami természetes körülmény, de szépségeit éppen úgy éppen úgy élvezi felnőtt ember is, mert ez a költészet varázserejéhez tartozik. Csak előítélet az, ha valaki nem veszi kezébe a könyvet, mert – úgymond – ez csak gyermeknek való. A költészet hatása alól nem vonhatjuk ki magunkat. Pósa Lajos gyermekverseivel szemben sem maradhat szívünk érzéketlen: gyönyörködésünk tiszta és zavartalan lesz, ha velük foglalkozunk. /...?/

De merített a magyar gyermek nyelvéből. Szándékosan írok *magyart*, a *népi* jelző helyett, mert e megkülönböztetést az irodalmi nyelvben is nagy hibának tartom, amennyiben csak egy magyar nyelv lehet; vagyis olyan, amely nyelvünk szellemének megfelelően halad, vagy alakul. Ami ezenfelül kezd ma fejlődni, mint előkelő hangú, pesti mekegő, zagyva beszéd, az ettől már messze eltávolodott. De egyébképpen is magyar nevelésű, vagy nem magyar nevelésű gyermek között kell különbséget tenni. Ilyen magyar gyermeki beszéd: Gingalló, játszadozott vígan három szép pillangó. Tánci, kislány, tánci. Föl is út, le is út, kociút, gyalogút. Ákombákomb, tanulj tőle. Erdőbe, berdőbe, mit tanul a pintyőke. Iharfa, juharfa, jávorfából furulya. Beli baba, beli, aludj bölcsőbeli. Tarka-barka szarka most is csörög benne. Rozmaringos dombon piros torony látszik, csengős kapujába fehér nyuszi játszik. Kiskacsa fürdik kristálytiszta tóba. Ez a szólásmód egy ősi gyermekjátékból való, amely lengyel László királyunkat emlegeti, tehát több százéves múltra tekint vissza. Miért sírsz úgy Katica, tán megkarmolt a cica? Úgy szeretlek, mint galamb a búzáat, mókus a mogyorót. Jár a baba, jár, mint a kismadár. Viszi Ungon, viszi

berken, stb. Vagy a hangutánzó szavak: Szil-szál, szalmaszál. Züm, zum, dorom, döröm. Dirí-dirí dongó. Zim-zum, a méh, mióka a macska, kot-kot a tyúk, rud-rud a pulyka, gigágá a liba, mek-mek a kecske hangja. A zene utánzása: cini, cini, dűvő, forr a csupor, forr a tüdő. Ilyen igazi, magyar, gyerek-bekezdése egy kiváló eset elmondásának: Egyszer egy kis tücsök mit gondolt magába? Vagy: Az én kedves Juliskámnak mi jutott eszébe? Elmegyek én messzire, Tiszán túl is, Dunán túl is, a világ végire. Ez idézetekből kitűnik, mily őszerejű forrásokból merített Pósa. Nyelvének e sajátsága megérdemelné a külön tanulmányt.

De mindez csak külső cafrang, sallang maradt volna az ő érzése, önkéntelenül fakadó gyermeteg vidámsága, s eleven képzelődése nélkül, amely a szétszórt apróságokból oly vonzó, játékos, napfényes, édes-bús gyermekvilágot teremtett, mint ő gyermekverseiben: a baba bölcsőben meginduló életétől kezdve, míg odáig nem jut, hogy szűk néki a maga birodalma, s vándorútjára megyen, de egy varangyos békától, vagy nyúltól megijedve hazasompolyog, vagy hazaéhezik. A bölcsőben altatja az édesanyja, majd sétálni indul, kis lábát egyiket a másik után nehezen szedve, mikor az aranyos nap csókolgatja, szelíd szellő simogatja. Meglát egy másik pólyás babát, ő bizony ránevet. Tetszik neki az egész tarka világ. Annyira megtetszik neki a körülötte levő sok minden, hogy elalszik tőle. Vagy, hogy a kis Katicára ránézett a kakas, sír, várja, míg megkérdezik, mi a baja. Erre már bepanaszolja a cudar gonosztevőt. Vagy pedig: a kis apróság babája beteg, persze azért, mert az orvosság kéznél van, hát csinálni kell véle valamit. De hát hiába kínálja játszó babájának, pedig meg is halhat szegény bajában, így hát – mi tegyen egyebet – beléönti az orvosságot a Morzsa kutya szájába, aki igen keservesen csámcsog tőle. Vagy a búvócskajáték. A Vicától kérdi, hol van a kistestvére, az a galambhoz utasítja, a galamb a kerthez, a kert a rózsabokorhoz. Nagy és közös az öröm, hogy végre egymásra találtak! Hát még a kis nagyanyó! Főköttő a fején, pápaszem az orrán. Aki rossz, azt megveri. Aztán mennyi gondja: a sok lusta fiúnak, lánynak harisnyáját kell fódoznia. A kis Samu meg elalszik az ebédnél, így az ágyba kerül. Milyen kár, hogy a dióból nem ehetik. De van rossz baba is a világon, a Timikéé. Nem akar aludni, csak nem hunyja be a szemét. Hiába dorombol néki a cirmos cica, énekel a kanári. Végre is Timike alszik el. A pákosz Tamás szomorú esete sem kicsiség. Az erdőben édes mézért belényúlt az odúba, hát a sok darázs megkergeti, képe csupa daganat. És a Tamás sivalkodik, de későn. A mocskos, szurtos Pali után a haragos mosdótál szalad, megfogja, megmosdatja, megfürdeti, hogy még a cirmos cica is kacagja. A nagyanyó elveszett okulárját keresik mindenütt, mert nem tud imádkozni a nélkül, végül megtalálják a kis Etel orrán, aki egy nagy könyvből olvas, pedig az á-bét se tudja még. Összecsókolgatják, hogy végre megtalálták azt a pápaszemet. Hát mikor még a nagyanyót is megtáncoltatják a muzsikáló apróságok, a nagyapót meg lovacskázni kényszerítik: Szaladj, édes nagyapó! A juhászgazda nyáját őrzi, furulyáját fújja. Kisfia is megpróbálja. Nevet az apja: "Még túlteszel rajtam". Úgy-é tudok, édesapám, – mondja a kisfiú – csak édesanyám hallaná.

Hát a természet külön gyermekvilága! Mikor a gólya költözik, a fecske tova száll. Gólyamadár, áldjon az ég, Ki tudja, hogy látlak-e még? A gólya meg búsan nézeget a tóra, a nád is búcsút integet neki. Rajzik a méh, jaj, befogják az aranyos

kaptárba; kell a színméz karácsonyra! Itt a szüret, csurog a must, megért az édes góhér. Milyen maszatos a sok édességtől a gyerek arca. Hát a fecske is útra kél. Visszajössz-é, fecskemadár? A goromba télapó már itt van, meg-megrázza szakállát, hull belőle, hull a hó. Vándormadár elvált leveletlen fától. Akik itthon maradtak, szomorúan járnak, adjatok magot, a szél elől búvó, a szegény, hű szárnyasnak. Hiszen itt született zúgó Tisza-Duna mellett zöldleveles ágon, amelynek, ha most pusztá is, híve maradt. Nem költözik idegen földre. Hanem várj csak, te goromba télapó! Lesz még tavasz, kisüt a nap, csókot nyom a jégre-hóra, ibolya nyit alatta, jön a gólya, jön a fecske, zöldül-vidul a határ. De itt-ott üresen marad a fészek. Hová lett gólyája, fecskéje? Talán a tenger lett temetőjük? Bár itt volnál gólya, fecske, kerepelnél-csiripelnél örömünkre. Jaj, az aránykalászos nyár itt van! A labda, ólomkatoná, hinta, karikajáték, katonásdi járja. A kasza alatt hajlik, megdől a kalász. Oda gyümölcsét érlelő nyarunk, sárgul a falevél, el-elbúvik a nap, közeledik megint a tél... A gyermekéletnek azonban nemcsak játszi, derűs, hanem szívre ható szomorú jelenetei is vannak. Pósa Lajos ezekben mélyen meg tud indítani, érzelmessége oly egyöntetűen olvad össze gyermeketségével. A legnagyobb egyszerűséggel, egy néhány sorral nagy hatást tud elérni. Egy-egy ilyen kis dala valósággal a szívbe markol, vagy gyermekeg vidámság lopózik tőlük lelkünkbe. Öreg nagyapónak (Nagyapó keresztje) hadikeresztjét elveszti a kis unoka.

Ne szóljon nagyapó,
A kis fiú kérte,
Majd mikor felnövök,
Szébbet hozok érte!

Hős Domokos sorba állítja ólomkatonáit, maga falovára ül, szörnyen kommandéroz.

Miénk a diadal,
Égre szálljon a dal!

Mivelhogy a magyar honvédek mindig győznek! Hát még a *Levél*. Vince kint a kertek alatt papírsárkánnyal bajmól. Oda szalad kicsiny húga, s ad neki egy levelet.

Vince, küldd el a sárkánytól,
Vigye égbe levelem,
Hadd tudja meg az Esztike,
Hogy én most is szeretem.

Száll a sárkány az ég felé.
A levél is szállva-száll,
Le a mennyből egy kis lyukon
Egy kis angyal kandikál.

A búsuló anyában ki-kinyitja a bíróné százszor is napjában rozmaringosládáját, ahol meghalt kislánya ruhácskái vannak.

Pipi kendőt, gyöngy kalárist
Könnyével áztatja,
Ici-pici cipellőket
Összecsókolgatja.

De ennek a változatos, kedélyes gyermekvilágnak komoly, magasztos, ünnepies jelenetei is vannak. A kicsi szív az Istenhez emelkedik.

Porszem vagyok én csak ezen a világon,
De kegyelmedet érzem, nagyságodat látom.
Dicsérve dicsérlek,
Mindég, amíg élek.
Fejemet meghajtom, szent nevedet áldom.

A templomba is elkíséri a kisgyermeket, aki zengő hangon énekl:

Ének zengjen, zengedezzen,
Templom legyen kebelem,
Szent oltára,
Erős vára
Te légy édes Istenem!

Megérdemelné ez az ének, hogy bevegyék az énekeskönyvbe. Azonfelül így szól a költő intése a gyermekekhez:

Mikor imádkoztok, kezeitek összetéve,
A hazát ne felejtsetek, küldjetelek egy fohászt érte!

A vallás mezsgyéjén ott jön a honszeretet. E nemű versei közül különösen kiválik *A haza* című.

Tudjátok-e, mi a haza?	Mindnyájunknak édesanyja
Mindnyájunknak szent bölcsője,	Híven ölel kebelére,
Őseinknek pihentető	Érte éljünk, érte haljunk,
Szép virágos temetője!	Áldás minden porszemére!

Méltó párja e versének a *Magyar vagyok*, a nemzeti önérzet boldogságtól duzzadó éneke.

Végül még a köszöntőket sem veti meg. Itt is megcsillan költészetének egy-egy bearanyozó sugara. Mindenféle névnapi és egyéb alkalomra írt ilyen verseket. Milyen nagy örömmel fogadták a kicsinyek, a szülék e régi, magyar szokásnak megfelelő versikéket, s mily erő nyilatkozik meg az együgyűnek látszó, egyik-másik apróságban.

Mi lenne kertednek	Engem, gyöngé fácskát
Zsöngé csemetéje,	Összetörne a szél,
Ha te nem állnál	Két erős karoddal
Támaszul melléje?	Ha nem védelmeznél.

Éppen ilyen nevelő hatás kedvéért írta le gondolatait apróbb, két-négysoros versekben, amiket *Aranykalászkok*, vagy *Hegedűszóban szép mese* címek alatt gyűjtött össze. Az ilyen bölcs mondásokat is kedvelte a közönség. A magyar embernek régi

szokása alkalomadtán egy-egy erkölcsi igazság elmondása. Ebből a sajátságából fakadtak Pósa Lajos gondolatai is, amelyekben minden jóra, szépre, haza, szüle, család szeretetére, jó erkölcsökre buzdít. Nemcsak e nemű verseiről, egész gyermek-költészetéről e jelentős szavakkal emlékszik meg egyik kortársa, Senex²:

„Amit a politikusok és irodalom nagy része a nemzet magyarságán rontott, azt Pósa Lajos, az igazi, magyar gyermekirodalom megteremtője helyrehozta a jövő nemzedékében”. És ez nem egyesek felfogása, de általános vélemény volt még életében az ő gyermek-költészetéről. El lehet róla mondani: valamint köznapi életében a nagy társaságot, az igazi jókedvet szerette, a népszerűség, a dicsőség italából bőven jutott neki egész életén át. Ebben a tekintetben szinte páratlan irodalmunkban, még Jókai sem hasonlítható hozzá, akinek e tekintetben voltak borús napjai és évei. Pósa Lajosnak, amint kisütött napja, sohasem ment le fölötte, míg a sír el nem takarta előle. Közönsége a legnagyobb volt: a kicsinyek és felnőttek együttléve. Köznapi, irodalmi életét nagy arányokban csinálta végig.

A nagyravágyó halászné remeke nevelő műveinek. A szegény halász megmenti a varázs alatt levő kárászkirályfi életét. Az asszony biztatására egy szép tanyai házat kér tőle jutalmul, mert a felesége már nagyon megunta egerlyuk kunyhójukat. A kárászkirályfi megadja a kívánságot. Az asszony oda van örömeiben. Van-e az ő kis házuknak párja a világon! És ami azután következik, az az örök női, ingadozó gondolatváltozás igen sikerült rajza. Nagyravágyásában telhetetlen. Hamar megunja azt, ami van. Nemsokára már zsörtölődik: No, bizony adhatott volna nagyobb házat ennél!

Eredj, mondd meg, adjon egy nagy kastélyt nekünk,
Homlokán ragyogjon aranyból a nevünk.

Meglesz az aranyos kastély. Amilyen nagyon örül neki először az asszony, olyan hamar újra elégedetlen lesz. Már király akar lenni az országban! Az is megtörténik. Gőgösen eltelik a hódoló jobbágyok alázatosságától. Inti az ura:

Hanem aztán hallod, maradj is meg ennél,
Nagyobb a világon már nem is lehetnél!

Ez szeget üt az asszony fejében, éjszaka nem alszik, töri fejét, hogy lehetne még nagyobb ezen a világon.

Reggel, hogy a napot felkelni látja,
Nagyravágyó lelke odatapad rája.
Ujjongó örömmel a fejéhez kapott:
Hát én felkelteni nem tudnám a napot?
Ez kell nékem, ez kell! Isteni hatalom!
Apjok, a kárászhoz... Mondd meg, ezt akarom!

Elrémül a halász:

A kárász csak kárász, nem tehet meg mindent,
Térj magadhoz, anyjok! Ne kísértsd az Istent.

De az asszony őrzöng, haját kuszálja, zilálja: „Fuss a kárász királyhoz, mert lenyakaztatlak!” Nagy rémület ül ki a halász orcáján, de a vihar is kitör, tépi a fákat, omlanak a házak, egymásra rohannak a sörényes hullámok, a rettentő háborúságban alig tudja kimondani a halász, mit kíván megbomlott felesége.

Eredj haza halász, felséged ott van
Már megint a régi, roskatag kunyhóban.
Hazamegyen, benyit... az ég nagyot harsan,
Isten szava harsog a dörgő viharban!

Naiv egyszerűségében is e mese megdöbbenítő példázója annak, mi vár arra, aki vétkes szenvedélyein uralkodni nem tud. Költői és igaz; gyermeteg felfogása mellett örök emberi a magva.

Még nagyobb, örökkévalót teremtett állatmeséiben. Itt addig vagy idegen meseforrásokból táplálkoztak íróink, vagy amennyiben eredetiek voltak is, a tanító irány, a szatirikus célzatosság uralkodott műveikben. Pósa Lajos a magyar állatmese világ szétszórt töredékeiből alkotott olyan műveket, amelyek az ő derült, gyermeteg felfogásában, törhetetlen vidámságában úgy hatnak, mintha nem is az ő forrásokból volnának merítve, de ezek a költemények, mintha az ősi költői termés aranyából volnának kiverve. Hatásuk valóban olyan s ennél találóbban jellemezni sem lehet őket, az *Abroszka, báránka, botocska; Kacor király; Hamis furulya; Egérgyűlés* s egyéb állatmeséit. Itt szó sem esik erkölcsi tanulságról, de bennük van, s önkéntelenül megérzi mindenki a meséből, a költői gyermeteg előadásból.

Talán ennek a páratlan népszerűségnek ellenhatása volt, hogy az úgynevezett előkelő és tudományos írói körökben meglehetősen kicsinyléssel viseltettek Pósa Lajos költészetével szemben. Ezt azonban könnyen elszenvedte. Igazán nem tehetett róla, hogy a francia Akadémia kiválóan díszes kiállításban szokta kiadni a jeles gyermekversek íróinak műveit, vagy ily kiváló versek gyűjteményes kiadásáról gondoskodik. Nem Pósa Lajos hibája, hogy nálunk még nem tartanak ottan. Pósa Lajosnak az irodalmi társaságok részéről csak a Petőfi Társaság nyújtotta az elismerés koszorúját, de ez aztán páratlan volt a maga nemében, – egyetlen eset a társaság történetében. 1892. december 22.-én nyílt gyűlésen, közfelkiáltással választották meg tagjuknak.

Szinte páratlan irodalmunkban hatása korára, de kiválóbb versei is oly bőven vannak, s ezek igazi gyöngyök maradnak, míg a nemzeti költészetnek keletje lesz ez országban.

1) Szurmay Sándor báró (1860–1945) magyar királyi honvédtiszt, gyalogsági tábornok, első világháborús hős, minden idők egyik legkiválóbb magyar katonái stratégája; hadászati szakíró; 1917–1918-ban honvédelmi miniszter, 1941-től vezérezredes.

2) Senex, Nagy Sándor (1836-?) ügyvéd, lapszerkesztő (Szegedi Híradó), költő, hírlapíró.

– AZ UTOLSÓ ÉVEK –

Pósa Lajos pályájának delelője felé indult. Népszerűbb költő nem volt nála az országban. Nemcsak a kicsinyek emlegették az ő kedves Pósa bácsijukat, de politikai verseit a férfi közönség is mohón olvasta, szerelmi dalaiban asszonyok, leányok gyönyörködtek. Kétszáznál több dala él mai napig a magyarság énekes ajkán. Az ország minden zugában elterjedt híre-neve. Majd minden nagyobb városban megfordult. Leggyakrabban Szegeden. Egyéni szeretetreméltóságával a férfiakat, nőket egyformán el tudta ragadni. A fehér asztalnál nagy és kisebb társaságokban egyszerű, természetes megjelenése, gyermeteg jókedve, amit rövid, de édes kacagással kísért, melegséget, bensőséget árasztott el környezetében. Jóakaró, mások hibáival szemben türelmes, megengesztelő bánásmódja, a tehetséget minden irányban méltatni tudó gondolkodása, amely irigységtől teljesen ment volt, hozzábilincselte az embereket. Oly derűs, jóakaró környezet támadt körülötte, ahol mindenki megfelleledkezett a kicsinyes félreértésekről, csak a megértő jóságnak, a színes, jövőbe vetett reménységnek, a pillanat jóleső örömeinek élt. Hiszen ő maga is érzelmekkel volt csordultig eltelve gyermekded kedélyével. Életének legszebb hite volt, hogy ez így marad mindig, e társas összejöveteleken túl is.

Erősen hitt költői hivatásában, s ezt a szó legigazibb értelmében fogta fel. A költő próféta, jós, a nemzet legnemesebb érzelmeinek, erkölcsének képviselője volt az ő szemében. Ezért jól esett neki, ha versei tetszettek, ha valaki dicsérettel emlékezett meg róluk, mert az az érzés kerekedett akkor felül benne, hogy küldetésének egy részét ezzel is teljesítette. Nem kevésbé fontosnak tartotta azonban viselkedését is, hogy szokásaiban, erkölcsében magyar ember volt. De így is oly gyermekes, sugárzó örömmel vette a dicsérő kijelentéseket, mert azt érezte belőlük, hogy a rokonszenvező lélek a jónak, nemesnek megnyilatkozása az. Ez esett jól neki. Csak másodsorban érezte, hogy az elismerés az ő személyének is szól. Hiszen verseiben mindig a nagy, a nemes, fennkölt eszméknek adott hangot. Fehér volt a lelke, fehér volt az egész lény, gondolkodása. A jó embert kereste mindenütt. Akit megkedvelt, rögtön megkérdezte tőle: „Úgy-é, hogy jó ember?” Örült, hogy jó emberek társaságában volt az ő gyermekded hite szerint. A véle szemben kifejezett elismerő szavak tehát nem egyebek, mint a jó emberek szeretetének megnyilvánulásai. Semmi sem esett neki rosszabbul, mint a csalódás az embereken, s éppen azért végtelenül kellemetlen volt rá nézve, ha egyik-másik ember álnokságára, kétszínűségére figyelmeztették, vagy ha ismerőseire, barátaira csak egy gáncsoló szót is hallott. Szinte ellenséges indulattal hallgatta az ily kijelentéseket. Érzékeny, tiszta lelke a testi-lelki vidámságot, s ebben azt a neki oly jóleső érzést kereste, hogy szép a világ, jók, nagyon jók az emberek. Áhítozta e megnyugvást, meglát-szott rajta, hogy ezzel a hittel szeretne kimúlni ez árnyékvilágból. Ez az érzés hatotta át költeményeit is. Kedvére volt, ha becézik, mert szeretett és szeretetre vágyott. Ezért volt mindig, mindenütt nagy társasága, aki vonzódással csüggött rajta, akire ráragadt lelkének vidámsága. Ha vártak reá és véletlenül nem jött el, a legjobb barátok is türelmetlenek, idegesek lettek egymással szemben. Mintha ólom-súly nehezedett volna rájuk, kedvetlenül, bosszúsan oszlottak szét.

Pedig Pósa Lajos külső megjelenése egyáltalán nem mutatott sima, világban forgó egyéniséget, aki már külsőségeivel is hat, s ha akarja, megtéveszti az emberismerőket is felszínes mázaival. Ellenkezőleg. Százmérföldnyire állott az effajta emberektől. Egyszerű, természetes, a szó nemes értelmében falusias, sőt szegletes volt a megjelenése. De éppen a keresetlenségével vonzotta körét, aki szemmel láthatólag úgy gyönyörködött benne, mint a természet közvetlen, megkapó szemléletében. Inkább tagbaszakadt, köpcös, mint magas volt, a divatos öltözet nem éppen valami jól festett rajta, csak a magyar ruha illett izmos termetére. Rövid nyakán bozontos, már őszbevegyülő, az ő természet erejét mutató kerek feje, fekete haja terült el. Bajusza hosszú, szakálla dúsnövésű, közepén mosolygásra könnyen nyíló ajka szólalt meg. Barna szeme sohasem fürkészte az embereket, mintha a veséjükbe szeretett volna látni; szeliden, jósággal siklott el rajtuk. Könnyen felhevült, lelkesedett, bosszankodott, hogy aztán annál vidámabban csapjon át a gyermeteg kacagásra. Lassan tagolva, szinte humogással beszélt, a feje körül mutogatott ujjai-val, mikor valamit előadott, de lelkesedésében megcsillámlott hangjának zengő érce is, amivel el tudott ragadni. Alaptermészete szerint életvidám ember volt, szerette, lelkéből élvezte a nagy társaságot. Mennél többen voltak körülötte, annál jobban esett neki az az érzés, hogy ezek azért vannak itt annyian, mert sokan sokan szeretik. Ebből a jóságos gondolkodásból folyt az is, hogy a pénzzel könnyedén bánt. Tehetségén felül juttatott mindenfelé másoknak belőle. Szegényen halt meg.

Ilyen volt teljes életében, de most a családi boldogság is megaranyozta napjait, s eszébe se jutott, hogy már hanyatló korában evezett oda.¹ Teljes lélekkel, szívvel élvezte a neki jutott boldogságot. Mint szerető fiúnak első útja feleségével az édesanyjához vezetett, a radnóti kis hajlékba. (...)

Megfordult ott Pósa öreg barátja, a nagy magyar ember, az igazi magyar tudós, Herman Ottó is, aki legjobban meg tudta érteni a költőt. Szegedi ismeretségük révén idővel még jobban összeforrtak, a fővárosban már sűrűn, meleg barátsággal érintkeztek. Mennyire becsülte Pósa Lajost ez az egyenes, őszinte ember, bizonyítja ez a nyilatkozata, amit nem egyszer hangoztatott: „egy ember van csak Magyarországon, akiért tűzbe merném tenni a kezemet is, ez: Pósa Lajos!” Sokáig tartózkodóan viselkedett Pósával szemben, a saját szavai szerint megfigyelte Póstát, végül is arra a meggyőződésre jutott: ez az ő gondolkodása szerint való ember. Lángoló hazaszeretete, törhetetlen következetessége, gyermekded, ártatlan becsületesége, érintetlen, szinte szűzies érzésvilága, ragaszkodása a hagyományokhoz, a régi erkölcsökhöz, mind olyan tulajdonságok voltak az ő szemében, ami nemcsak a költőnek, hanem az embernek is dicsőségére váltak és kivívták az ő nagyrabecsülését és szeretetét. Egyformán gyönyörködött mind a hazafias, mind a gyermekverseiben; féltő, aggódó, apai gondossággal őrködött felette mindenkor, hogy Pósa lelkének tisztaságához a közélet sarából semmi se tapadjon. Szóljon azonban helyettem ő maga a Budapestről 1902. szeptember 2.-án kelt levelében, amit akkor írt, mikor Pósa *A szegedi zengő szobor* című versét Szeged városában elszavalta Kosuth Lajos szobrának leleplezése alkalmából, és ő azt az újságban elolvasta.

„Debrecenből hazajőve, ahol a református templomban Kossuth Lajos születésének századik évfordulóját megünnepeltem, olvasom remek költeményét, amit Szegeden elmondott.

Elgyönyörködtem tiszta, magyar érzületében és lelke romlatlanságában, amely költeményeiből kisugárzik.

Ezen az élvezeten túl is van köszönni valóm, ez az, hogy beleszötte a költeménybe Kossuth Lajos jóslatát neve feltámadásáról, folyton növekvő hatalmáról, amit nekem mondott, s amit én adtam át a nemzetnek országgyűlési búcsúztatóban.

A költemény elterjeszti, s még jobban beleviszi a köztudatba; kell is, mert ez a mostani feltámadás csak az első, jön majd nagyobb és legnagyobb is. Tisztán látom, de már meg nem érem. Igaz szeretettel örege, Herman Ottó.”

Nekem semmit se kell magyarázatul hozzáfűznöm e levélhez. Az aggódo szeretet, nagyrabecsülés több levélben is megszólal, s az ártó körülményektől őt minden áron visszatartani, óvni kívánta. Élőszóval is sokszor rátér a veszedelemre. Ugyanis képviselőségéről volt szó, már 1894-től kezdve. Amint ezt Herman Ottó meghallotta, ijedten sietett hozzá, hogy vállalásáról lebeszélje. De a kísértés csak nem maradt el. Erről szól 1896. szeptember 26.-án, Budapesten keltezett következő levele, amely szintén magáért beszél.

„Kedves öcsém, ma rám szóltak „a ház” folyosóján, hogy a képviselőségről lebeszéltem.

Az előszón túl, melynek a mai időben, mint repülő jószágnak kevés a bizonyító és még kevesebb a megkötő ereje, imé írott szóval is csak azt mondom: ne menjen a parlamentbe. Bemehetett oda Mikszáth, mert rászorult, mint író; így értem.

Bemehetett oda Herczeg, mert ott teremhet neki téma és probléma. Ezek a *mostani* nemzedék mulattatói, néha tükrei. Érdekesekek, de nem nevelők a szó nemes értelmében véve.

Maga, öcsém, egészen más típus. Egészen más. Akkor, amidőn a magyar gyermek világfejlődő lelkületére igaz magyar hatást gyakorol, s annak irányt szab, *jövőre kiható* nagy nemzeti missziót teljesít: a legnemesebbet, amit én ismerek és felfoghatok. De ezt a missziót csak az teljesítheti teljes hatással és igazán, akinek lelkületéből még nem vezett ki az eszményibe vetett erős hit, aki innen meríti azt a naivságot hangban és felfogásban, az igazit és hamisítatlant, amely nélkül a gyermek lelkületére hatni merőben lehetetlen, mert csak az eszményibe vetett s még élő hit alakíthat az ember szeméből oly tükröt, amely felfogja és híven visszaadja azokat a kedves, apró, hű vonásokat, amelyek a gyermek lelkét nemesen érintik.

Ne menjen a parlamentbe, mert lelkülete csak veszthet, belőlem csak gúnyolódó hitetlent alkotott. Az a pozíció, amit a képviselőség nyújthat, az a fejlődés, amelyhez vezet, nem bánom, a nagyméltóságúig is, mindez egy valóságos hitványság ahhoz képest, amikor magának ezernyi, ezer gyermekszív önzetlen szeretetével azt mondja: Pósa bácsi!

Ez azonban nekem csak véleményem. A hozzávaló jogosultságot a szeretetből meríthetem. Öleli igaz híve, Herman Ottó.”

Mily mélyen megható az a keserű önvallomás e levélben, amely lelke eszményeinek rombadüléséről szól, amit a képviselőházban eltöltött éveinek tulajdonít; tehát már nem tartotta magát eléggé rajtuk csüggő férfiúnak. Nem baj, hogy már akkor különös embernek tartották Herman Ottót és Pósa Lajost, az se baj, hogy legtöbben most is azoknak fogják őket tartani. Ez csak annyit bizonyít: annyira magasan állottak az egykorú emberek felett, hogy nem sokan voltak képesek őket megérteni, s bizonyosan a legtöbben ma se értik. De Pósa bácsi érezte, hitte, hogy Herman Ottó apja helyett édes apja, barátja, lelkének fele; nem akart, de nem is tudott volna őstermészeténél fogva másképpen gondolkozni, mint ő. Nem is lett képviselő, noha Kossuth Ferenc 1894. november havában levélben, szóval is felszólította erre. 1900. április 18.-án újra levélben fordult hozzá, hogy a képviselőség vállalására rábírja. Szatmárról, Gödöllőről, Rimaszécsből is felszólították, de Pósa törhetetlenül megállott elhatározása mellett. Szülőföldje hívogatása sem ingatta meg. Önérzete és kötelességtudása is azt súgta, hogy neki más a hivatása. Így a képviselőség végképp elmaradt. Herman Ottó örült ennek a legjobban. Leveleiben mindig kitér e körülményre. Egyre sarkalja, hogy egyedüli nemes küldetésének éljen, amiért érdemes küzdeni, fáradni magyar költőnek.

Ebben az időben Herman Ottó a magyarság ősfoglalkozását kutatta. Úgy látta a már kezébe jutott bizonyítékokból, hogy Gömör megyében kincses bánya van. Kanászata, juhászata még a múlt században is nagyhírű volt, és a mai napig is a régi kondások, juhászok fészke. Ott élnek a Demkovics, Becskereki, s egyéb nagy kondás, juhász famíliák, akiknek elei, a Farkas, Vajda, Szokol nemzetségeket szolgálták. Így került le Szécsre, s onnan természetesen lerándult Radnótra *Édesanyja halála után Pósaék néhány évig Radnóton éltek – KMJ/*. Gyermekes örömmel nézte a falusi házat, a tálást, a tulipános ládát. Köcsögből ette az aludttejjet. „Mily jól érzem magam e magyar levegőben!” – mondogatta nagy örömmel. Amikor szeretett öccse indítványozta, hogy menjenek széjjelnézni a határban, szó nélkül ment véle. Gyöngéden, semmivel sem árulta el, hogy bizonyosan a temetőben végződik útjuk a költő anyjának sírjánál. Nekivágtak a radnóti rétnak, onnan fel a dombon fekvő temetőbe. Beszélgetés közben észrevétlenül szedegette a réti virágot, mire az öreg Pósané sírjához értek, koszorú lett belőle. Pósa szokása szerint megsimogatta édesanyja fejét, Herman Ottó pedig rátette a megfont koszorút. Pósa csak ekkor vette észre a gyöngéd figyelmet. Melegen, szótlánul megszorította Herman Ottó kezét és szeméből kicsordultak a könnyek.

És Herman Ottó gyakori szokása szerint el-eljött megnézni, mit csinál Lidike, meg Lajos öcsém. Sokszor a szomszédból kölcsönzött székre ült le, ajtajuk előtt várva hazaérkezésüket, amikor örömmel és csodálkozva kérdezték tőle: „Hát Ottó bácsi itt vár bennünket?” „Ha már jártányi erőmmel idáig jöttem, nem mehettem haza anélkül, hogy ne lássam magukat” – volt a felelet. Ő volt az egyedüli ember, akinek feleségével szemben tanúsított gyöngéd viselkedését nem vette zokon az érzékeny lelkületű költő, ami pedig legjobb barátaival szemben is megtörtént. Nem is féltékenykedés volt ez benne, mint inkább abból a mély érzésből fakadó; finom, lelki érzékenység, amely a szél érintésétől is oltalmazni kívánja lelkének híven őrzött drága gyöngyét, s az előzékenységben is vágyódást lát, ami tiszta fé-

nyére tapad. Herman Ottó jött-ment vígan, biztatólag lelkesítve a költőt. Sokszor a cimbalomra tette botját, s azon keresztül mint alkalmas vezetőn, mivel nagyothalló volt, hallgatta gyönyörködve Pósané, vagy leánya, a viruló Pósa Sárka játékát /*Sárka Pósa feleségének első házasságából származó lánya volt; a költő a nevére vette őt – KMJ./*, aki 1910-ben édesanyja *Újra elszállt egy nap* c. dalára zenét szerzett... (Herman Ottó) egyébként jókedvűen elmélkedett süketségéről is.

– Jó az, hogy nagyot hallok, így sok ostoba nyilatkozat elkerüli a fületem, amiben amúgy fölösen részem volna!

Ily érzelmek között képzelhetni, mily hatással volt rá, amikor Eötvös Lóránd kijelentette előtte, hogy felhívást kaptak rá, ajánljanak valakit a magyar költők közül a Nobel-díjra. De nem ajánlhattak. Nincs kit... Nincs!

– Ilyen szegénységi bizonyítványt állítottok ki hazánkról. Hát én többet meg tudok nevezni. Első sorban ott van Pósa Lajos, aki 40 éve neveli a nemzet jövő sarjadékát!

Viharos szenvedéllyel és melegen érző szívvel írta meg ezután cikkét Pósa Lajosról a *Budapesti Hírlapban*, amely kezdete volt annak az országos mozgalomnak, amikor ünneplésére ötvenezer gyermek vonult ki, a felnőtteken kívül, 40 éve írói jubileuma alkalmából. Mindenképpen betöltötte az igaz barát helyét, egyformán kiterjesztve örökösét a költő feleségére. Pósa halála után Lidike gyámola és védője akart lenni. De a száguldó villamos másként végzett; e halálos baleset után elgyengülő ajka már öreg, beteg feleségét ő ajánlotta oltalmába a költőasszonynak, aki így lett Borosnyai Kamillának, aki szintén író volt szeretetteljes ápolója haláláig. (...)

Pósa népszerűsége ez időben sietett delelője felé. Mérföldkövei ennek: debreceni fényes ünnepeltetése, és összes munkáinak kiadása 1905-ben. Nem mint fejedelmet, de mint tündérkirályt fogadták, a nem könnyen lelkesülő civisek. 1904. szeptember 29.-én óriási néptömeg, bandérium, felnőttek, gyermekek ezrei várták a vasútállomáson. A város híre ötös fogatán vonult be a költőpár. Hullott a virág, vége-hossza nem volt a kocsisornak, amelyben az ispotály-paplakig, Könyves Tót Kálmán lakásáig kísérték őket. A paplakon minden este más dalárda énekelt.

A színházban ember ember hátán szorongott. A mesemondó Pósa Lajos és Lidi néni, a felesége, aki azonban igen fiatal és üde volt galamszín selyemruhájában, kinyíló rózsabokorból mondták el meséiket szabadon, a gyermekek nagy öröme, nagy derűtség közben.

Már az előadás előtt sem maradtak el a megindító jelenetek. Egy szegény iparoscsalád gyermeke jegyet akart váltani a kakasülőre. Elfogyott – volt a rövid válasz. A gyerek sírva fakadt. Pedig mind a hatan be akartak menni. Egy jegyen? – kérdezte a pénztáros, – hogy gondolod azt? Nincs több pénzünk – de egy mesét én hallgatnék meg, aztán meg a Jani, Palkó, Pista, Feri, Gyurka. Édesanyám az utolsó harminc krajcárt adta ide. A pénztárnok megsajnálta, Oláh Károly tanácsoshoz küldte fel a színpadra. Eredj hozzá, hátha akad egy jegy a lajbizsebébe. Oláh Károly megindulva hallgatja a gyerek panaszát, egy névjegyre egy pár sort írt fel, s elküldte vele a színház első sorában ülő magas rangú tisztbarátjához. A névjegyet a tiszt elolvassa, végignéz a kis pufók gyereken és átadja neki a helyét. Oláh Károly

figyelemmel kísérte, szavának áll-e a gyerek? Pufók orcával boldogan nevetve ügyel a mesére, egyszer csak elkezd fészkelődni, és nagy hirtelen eltűnik s helyét elfoglalja egy még tömörsibb piros arcú gyerek, aki egy mese elhallgatása után szintén elhagyja a helyét, jön a harmadik pufók arc. És így megyen végig, míg mind a hat meghallgatja Pósa bácsi meséit egy jegyen. Így aztán mindegyiknek jutott a boldogságból, s a harminc krajcár is megmaradt.

A mesemondás után hazafias, verses imát rebegtek a gyermekek a költő után, aki összetett kezével a mellén, mélyen megilletődve mondta előre, amit a gyerekek sorról-sorra ismételték utána. Egyszerűségében is fenséges, mélyen megindító jelenet volt ez. Azután az egész közönség, ifjú, öreg, gyermek elénekelte a Himnuszt, hogy a nagy színház csak úgy rengett belé.

Az előadás után a gyermekek lelkesedése nem ismert határt. Kalaplengetve, virágot dobálva értek a lakásukig. A nagy tolongó néptömegtől alig tudtak odaérni. A kisiúuk erővel ki akarták fogni a lovakat, csak Pósa bácsi kérésére hagyták abba, aki kijelentette előttük, hogy a hódolat ilyen neme nem magyar embernek való.

A két bankettet a város és a Csokonai-kör adta tiszteletére. Ez irodalmi kör díszebédjén mondotta el beszédét, amelyben a divatos, nagyon is lengeruhájú költészetre célozva, mély meggyőződéssel hangsúlyozta: „Legyen kócsag madár a költő, tündöklő tehetségét lássák meg a magasban. Érzése és gondolkodása tiszta legyen, tiszta, mint a napsugár!”

Mert kevéssel azelőtt történt meg vele az újabb magyar líráról szerzett másik tapasztalata. Egy vidéken lakó, régi kenyeres társa mellett, valamelyik Andrássy-úti kávéházban üldögélve sok mindenről beszélgettek, természetesen az irodalom is szóba került, s annak egy terméke is, amit Pósa Lajos előtt nagyon megdicsértek. Elhozatta azt a lapot, ahol megjelent s ő, aki nagy gyönyörűséggel, tiszta megértéssel olvasott végig minden jó verset, most öröm helyett ijedség tükröződik arcán. Kínlódvá újra elolvassa, végre keserves megdöbbenéssel esik ki kezéből az újság, szinte könyörgővé vált s ijedséggel szólal meg:

– Olvasd el ezt... olvasd!

Társa olvassa. Rögtön tisztában volt véle, honnan támadt ez az elváltozás a lelkében, szomorúan néz végig barátján, de nem szól. A költő fürkészi a hatást, mint aki nem biztos benne, tud-e még csakugyan végigélni egy hatalmas, megrázó költeményt, amelynek már előbb nagy hírért vetették fel előtte. De nem tud barátja arcán eléggé olvasni tétovázó bizonytalanságában. Bizonyosat kíván. Kínosan hömpölyög száján a beszéd.

– Érted-é, érted-e ezt? Én nem értem.

A másik legyint egyet a kezével. Rövid a válasz.

– Nyugodj meg, édes bátyám. Én sem.

Ilyen hangulatokból szövődött *Ha költő vagy...* nagy port felvert költeménye, amelynek megjelenésekor sokan felszisszentek, ócska lantot, ósdiságot emlegetve.

Itt teljesült végre régi vágya, hogy a Hortobágyot megláthatta. (...)

Október 2.-án Kossuth Ferenc vagy húsz függetlenségi képviselővel és Rákosi Viktorral, ennek kerületébe Hajdúnánásra rándult a Kossuth-szobor leleplezésére. Amennyi gyerek csak volt Nánáson, mind felgyűlt a tiszteletére a városháztérre.

A fiúk lobogóval, a lányok virággal. Nagy beszédek hangzottak el, az övénel szívhez szólóbb egy se volt. Pósa a nemzet jövőjéhez szólott arról, hogy ki volt Kossuth Lajos. „Esküdjetek meg, hogy híven követni fogjátok hazaszeretetét...” – szólott a gyermekekhez. Ezer meg ezer gyermekkéz emelkedett az ég felé:

„Esküszünk!” Utána néma csönd, az elmélyedés, a megilletődés csöndje. Csak egy vén hajdú zokogott fennszóval:

„Mért halt meg az én unokám. Hogy nem eskethette fel Kossuth apánk szobra előtt a költő!”

Kossuth Ferenc megilletődve így kiáltott fel:

„Többet tett e megrázó cselekedetével, mint egy év alatt mi összesen!”

A két estét betöltő mesemondás jövedelmének felét a Dankó-szobor alap javára, a másik feléből a Pósa-házaspár nevére két alapítványt tettek a debreceni siketnéma intézetnél.

Többször szívesen hívták Debrecenbe, de sohasem ment el. Ezzel a nagy hatással, ezeknek az emlékeknek el nem múló gyönyörűségével akart meghalni.

Mikor gyermekversei 1905-től öt kötetben megjelentek, bár nyolcra voltak tervezve, már az első három kötet megjelenésekor a magyar szellemi világ minden kitűnősége sietett üdvözölni őt ez alkalommal. Az elsők között volt Herman Ottó. Budapesten, 1905. november 11.-én kelt levelében teljes örömét fejezte ki, s így folytatja:

„Ez alkalommal visszaszáll gondolatom arra a levélre, amellyel egykoron a képviselőségtől óvtam. Úgy, amint lényét megismertem, ma is tiszta meggyőződésem, hogy helyesen cselekedtem.

A radnóti réten elmondta nékem, hogy nem képes megrendelésre írni egy sort is írni, hogy csak az ihlet az, ami írásra készíti, hogy nem tartozik azok közé a modern szóakrobaták közé, akik megrendelésre szabott hosszúságú ódát és nyomban humoreszket is tudnak írni... szabott áron.

Ez bizonyítja lelki tisztaságát, kedélye épségét: az igazi mély hatás alapfeltételeit.

Hosszú küzdelmes és szemlélődő életem pedig arra tanított, hogy ezeket az alapfeltételeket meg kell őrizni, ezért óvni a léhaság, a cinizmus durva érintéseitől, amelynek fészke – fájdalom, a mai parlament!

Azt pedig, akinek hivatása a gyermek lelkivilágát érinteni és fejleszteni – tisztelesen óvni kell.”

Gárdonyi Géza (1905. december 5.-én) így ír:

„Szinte könnyezve olvasom, micsoda hétköznapi dicséreteket írnak rólad, mikor munkáid megjelenése ünnepet jelent a magyar irodalomban... Fonttal mérik a te mázsás érdemeidet. Több vagy, mint sem ők meg tudnának mérni!”

Majd egy másik levelében:

„Nem értik ezek az urak a lelkét semmi magyar dolognak. Isten őrizzen bennünket attól, hogy olyat írjunk, ami nekik tetszik!”

De ki győzné azokat az üdvözlőket elsorolni, amelyekkel elhalmozták.

A költőnél már ekkor egymásután jelentkeztek a halál követői. Különféle bajok után a vesebaj kezdett veszedelmesen mutatkozni nála. De a végső csapást a radnó-

ti nagy tűzvész adta meg lelkének, amikor kis háza, kertje is porrá égett /1908. július 13.-án, hétfőn – KMJ/. Ez időtől fogva se kedélye, se teste nem tudott feléledni. (...)

De mikor felocsúdott e nagy csapásból, megható felhívást intézett a közönséghez, az újságokban a radnótiak felsegélésére szólította fel őket. Nagy volt a részvét, gyűltek az adományok. Ők maguk úgy érezték: e nagy bajban nem hagyhatják el a szülőföldet. Egy darabig bérelt házban sütöttek-főztek a szegényeknek, a bútorokat elosztogatták a rokonoknak, amikor a fővárosba mentek, nekik maguknak alig maradt valamijük, csak a gyászos, kormos udvar, a pusztá telek. A földeket már előbb eladta a költő. Jó helyre jutottak ugyan, a nagy Pósa család tagjainak. Mikor a beérkezett adományokat kezdték elosztani, volt, aki felszólalt, hogy a költő is úgy leégett, mint a többiek, neki is jár a segítségből, de ő méltatlankodva visszautasított mindent. Nem magamnak, de a falumnak gyűjtöttem! Egy darabig tervezték, hogy a Nagykötelen (dúlónév Radnóton) építenek házat maguknak, de bizony annak is abba kellett maradnia. Béres házba menni szülőföldjére, ezt a költő büszkesége nem tűrte. Zsellérnek nem megyek oda – mondogatta keserűen. Így aztán elszakadt szülőföldjétől.

A nyáron ezentúl a Feketehegyen, a kies szepességi fürdőben töltött egy pár hónapot, itt már Basch Gusztáv orvos nemcsak felismerte, de gyógyítani is kezdte egyre erősebben fellépő vesebaját, amely lassan, de fokozatosan megőrölte életerős testét. Itt még töltött egy pár vidám, kedélyes napot, Könyves Tóth Kálmánék és mások, írók, tanárok s egyéb hivatású jó magyar emberek társaságában. Lajos napján ezüstserleggel ajándékozta meg a fürdőközönség. A régi szeretettel vették körül, neki is, mintha egy-egy kis időre visszatért volna a jókedve, régi kedélyessége, hogy aztán hirtelen el is múljon, úgy, amint jött. Itt is jótékonytságot gyakorolt. Mesemondó estét tartott a felépülő református templom javára, esténként a társaságban a fürdő szigorú rendje szerint ő is elidőzött. De újabb betegsége, asztmája már itt jelentkezett. Sokszor kínosan fuldoklott. Emléke ott mai napig kedves helye, egy sziklapiramis, öt fenyő között, amit Pósa pihenőjének neveztek el.

De a feketehegyi szép napok is elmúltak. 1912-ben volt ott utoljára, onnan is elmaradt. Ezentúl állandó kezelőorvosa Feleki Sándor volt, a ki a költőtárs és a jó barát szívével, lelkével mindent elkövetett egészsége megmentése érdekében. De már csak múló sikerrel tehetett. (...) Ereje egyre fogyott, az izmos, töves ember ropant-ropant össze. A testi szenvedések mellett lelki kínok, aggodalmak is gyötörték. Érezte, hogy halála nincsen már messze, s mily bizonytalan sorsra jut akkor felesége. Megszólalt öreges méla, megindító lírája:

Mi lesz belőled angyalom,
Ha rám borúl a sírhalom.
Kincset reád nem hagyhatok.
Szegény vagyok, szegény vagyok!

Szántottam én, vetettem én
Csalóka volt minden remény
Kalászba vont a nyarat,
Nékem csak a talló maradt.

Bánatosan száll emlékezete Radnótra:

Tán nem is épül fel az a
Mi kis házunk,
Enyhet adó, nyája tűzhelyére
Mindhiába várunk!

Lemondóan énekli tovább:

Lesz azért még nekünk csöndes kis lakunk,
Csillagos tetejű, virágos fedelű, majd ha meghalunk.

Egy nap lélegzetvétel nélkül, magánkívül topogott lakására:

„Láttam anyámat, vagy a mását! Eltűnt!”

Elmondta zihálva, hogy látott egy öregasszonyt, szakasztott édesanyja volt. Ment utána, amint tipegő lába bírta, de eltűnt előle a sokaságban. Alig lehetett lecsillapítani. Napokig nem tudott magához térni. Ekkor írta ezt a versét:

Egy öreg asszonyt láttam az utcán,
Arca: barázda, szeme: felhő,
Oly kicsi, majd elfújja a szellő.
Bánatosan néz tört szemepárja.
Visszatekint rám, el sem felejttem.
Jaj de hasonlít édes anyámra,
Bánatosan néz tört szemepárja!

Ezek és e nemű költeményei nemcsak a legszebbek közül valók, de a legmeghatóbbak is. *Este van már* cím alatt akarta kiadni, de ez csak terv maradt.

Az édesanyja csakugyan hívta már magához. Itt már e földön vége felé járt pályafutása. Napról-napra észrevehetően tört az anyaföld felé, esett kebelére.

1914. május 7.-én */június 7.-én!* – *KMJ/* volt negyven éves írói jubileuma a Városligetben, de ez már egyúttal szomorú temetéssé vált. Az iskolákban vasárnap volt a tiszteletére, verseit szavalták a gyermekek. A jubileumi ünnepre rengeteg gyermek vonult fel lobogóval, virággal a Stefánia úton. A megtört, végképpen elfáradt költő baldachin alatt ült, fázó térde kendővel letakarva. Sokan beszéltek, üdvözölték, mint az ilyenkor szokás, s amihez, mi magyarok oly jól értünk. De ő már révedezve nézett széjjel, mintha nem tudná, mi történik körülötte. A különféle üdvözlésekre tétovázva adta meg a feleletet. Mellette álló feleségétől kérdezte, ki az, akihez szólania kell. Egyszer csak, mintha a földből termett volna elő, megjelenik mellette Herman Ottó. Diadalmas örömmel kiált fel:

– Úgy-é öcsém, ezért érdemes volt élni!

Erre megcsókolja. A költő, aki vastagnyakú kálvinista felfogásával még a feleségének se csókolta soha kezét, hirtelen lehajolva megcsókolta Herman Ottóét, míg könnyei csendesen végigömlöttek az arcán. De az volt utolsó erőkifejtése, elalélt. A gyermekek rá virágot dobálva vonultak fel előtte. De ezt a látványosságot már be

kellett szüntetni. A közönség mélyen megrendülve oszlott szét, eszméletlen állapotban vitték Práter utca 9. alatt levő földszinti lakására... Onnan már csak a Liget fasor szanatóriumába vitte útja, ahol felesége szívszakadva ápolta. Purjesz tanár, Jakobi tanársegéd odaadó kezelése már keveset segíthetett rajta.

Többnyire eszméletlen állapotban volt. Vesebaja ugyan javulni kezdett, de roncsolt testén erőt vett az orvul fellépő tüdőgyulladás. 1914. július 9.-én, éjjel után félkettőkor megszűntek szenvedései. Temetési gyászpompája nagy és fényes volt. Megjelentek ott az irodalmi és tanügyi világ jelesei, tömérdek sokaság, Radnótról egy gyászküldöttség. Petry Elek superintendens tartotta felette a gyászbeszédet. A radnóti pap Pósa Lajos, a küldöttség vezetője hozott egy zacskó földet a koporsójára az anyja sírjáról. A gyásznapon szomorúan kongott a radnóti hármasharang, amelyekből kettő a harctéren hirdette később a magyar vitézség dicsőségét.

Egy jó ember, egy talpig magyar ember és költő hunyta le szemét benne örökre, de emlékezetül-példaadásul nemzetének hagyta legdrágább kincseit: műveit!

1) Pósa Lajos mér elmúlt ötvenéves, amikor feleségül vette Andrássy Anna Lídiát – Lidikét.

* Gyöngyösi László (1861-1925), író, irodalomtörténész. 1886-ban a *Szegedi Napló* munkatársa. Főbb művei: **Arany János élete és munkái; Gyöngyösi István élete és munkái; Mikszáth Kálmán; Pósa Lajos életrajza.** Utóbbi a költő özvegye már 1918 májusában szeretne kiadni. Folyamodványára a *Kisdednevelők Országos Egyesületének* választmánya, tekintettel az infláció miatt állandóan emelkedő nyomdai költségekre, októberben úgy döntött, hogy „a normális idők beálltáig illetékes helyen nem tesz lépéseket a mű kiadásához kért állami támogatás elnyeréséért, bár az ügy iránt a legnagyobb jóindulattal viseltetik.” (*Kisdednevelés*, 1918. december 1.). A kötet végül 1920-ban jelent meg (fejezetei: **Gyermekkora és küzdelmes évei, Az Én Ujságom, Költészete, Házassága, A Pósaasztal, Az utolsó évek**). Itt a szempontunkból legfontosabb második és hatodik fejezetet közlöm, – utóbbi kisebb kihagyásokkal. Gyöngyösy gyakran „gyermeteg”-et ír, mely esetünkben mindenhol gyermekdednek, gyermekiesnek értendő. A negyedik oldalon a második bekezdés előtti (...)? jelölés feltételezett, esetleg szedési hibára visszavezethető szöveghiányra utal. – K. M. J.